

Ocuparea si anexarea Banatului (1716-1718). Organizarea administrativă a acestuia

L'occupation, l'annexion et l'organisation
administrative du Banat
(Résumé)

L'empire Habsburgique a poursuivi conséquemment, l'expansion au cours du Danube, en aval, fait que les apparteraient en conflit avec l'Empire Ottoman. Le prince Eugène de Savoye, en craignant des intentions hostiles de la Porte initie des actions que détermineront le sultan à déclarer la guerre, le 26 avril 1716. Par conséquent, entre 1716-1718, se déroulera un nouveau conflit militaire entre les deux Empires avec des batailles décisives à Petrovaradin, pendant l'été du 1716, Timisoara qui capitulera le 12 octobre 1716 et Béoograd, occupait en août 1717.

Après 2 années d'écheques la Porte admit l'achèvement du paix en signant le traité de Pasarovitz, qui prévoyait que la Maison d'Autriche prend en possession le Banat historique, le Béoograd avec la plus grande partie du Serbie et pour peu de temps l'Oltenie.

Sous possession habsburgique, le Banat reçoit une organisation à part étant maintenu premièrement sous administration militaire et du 1751 est introduite celle civile, en se trouvant directement sous le contrôle du Viena, jusqu'à 1778 quand le Banat sera annexé à Hongrie.

Europa cunoaște, la pragul de trecere dintre sec. XVII / XVIII, importante mutații politice, care au influențat evoluțiile din diferite regiuni ale continentului. Este perioada când, după două-trei decenii de la Pacea Westfalică¹, un adevărat congres european², re izbucnesc în diferite părți ale Europei pronunțate conflicte-militare ce urmăreau ascensiunea politică expansiunea teritorială. În Apus se desfășurau conflicte pentru succesiunea la tron: în Anglia, Spania³, Franța devenise o mare monarhie europeană al cărei rol pe continent era în continuă creștere. În Europa Răsăriteană și de sud-est se produce, spre sfârșitul sec. al XVII-lea o importantă schimbare de forțe. Pe fondul decăderii Imperiului Otoman, ale cărui efective militare erau alungate de sub zidurile Vienei în 1683, se ridică Austria, Imperiul Habsburgic înregistrând o continuă extensiune teritorială, temporizând în același timp tendințele expansioniste rusești.

Înstăpânirea Vienei asupra Ungariei (partea fostă pasalâc turcesc) și Principatului Transilvaniei în urma victoriilor împotriva turcilor obținute la Buda

¹ *Istoria Românilor*, vol. VI, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 3.

² Jean Berenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273-1918*, Ed. Teora, București, 2000, p. 226.

³ *Ist.Rom.*, VI, p. 3.

(1686), Mohacs (1687), Slankamen (1691) și Zenta (1697) era recunoscută prin pacea de la Karlowitz (ianuarie 1699)⁴. Deși confrunțați cu problematica din Țările de Jos și a celor spaniole, nu în ultimul rând cea nordică, habsburgii au urmărit consecvent expansiunea lor pe cursul Dunării, în jos, transformând Imperiul Habsburgic într-un imperiu dunărean. Fiecare dintre cei cinci împărați care sau succedat pe tronul habsburgic în perioada cuprinsă între anii 1711-1820: Carol al VI-lea (1711-1740), Maria Tereza (1740-1780), Iosif al II-lea (1780-1790), Leopold al II-lea (1790-1792) și Francisc al II-lea (1792-1805) devenit Francisc I al Austriei, au avut în atenție extinderea imperiului înspre estul și sud-estul Europei, obligând până în final Imperiul Otoman să se retragă în spațiul sud-dunărean, balcanic⁵.

Bătălii între cele două imperii, cel Habsburgic și cel Otoman, au fost numeroase urmărindu-se obținerea de noi teritorii și zone de influență, important pentru noi este însă războiul desfășurat între anii 1716-1718 ce se va solda cu eliberarea Banatului de sub dominația otomană și alipirea lui la Imperiul Habsburgic. Războiul a fost unul preventiv, prințul Eugeniu de Savoia se temea de intențiile ostile ale Imperiului Otoman, revigorat de victoria dobândită în 1711 asupra lui Petru cel Mare și înaintea sublimei Porți un ultimatum⁶, determinându-l pe sultan să declare război pe 26 aprilie 1716⁷.

Datorită calităților excepționale ale prințului Eugeniu ca generalisim al trupelor imperiale, noul război a avut o desfășurare fulgerătoare, încununată cu atingerea obiectivului ratat în 1696-1698 – ocuparea Banatului. Trăgând concluziile necesare din campaniile desfășurate la sfârșitul sec. al XVII-lea în acele părți, dar profitând, totodată de degradarea accentuata a capacității de ripostă otomane, Eugeniu de Savoia a obținut, în vara anului 1716 o victorie hotărâtoare asupra oștilor otomane în bătălia de la Petrovaradin⁸ (azi suburbie a Novi Sadului)⁹.

Bătălia sa desfășurat pe 5 august 1716 la ea participând 50.000 de imperiali și 100.000 de turci¹⁰ și a constituit o lovitură cumplită pentru Poartă aici pierind însuși marele vizir Ali Damad pașa¹¹. Cu toate că ienicerii ținuseră piept infanteriei germane cavaleria imperială a fost cea care a hotărât, în scurt timp soarta bătăliei¹². După o informație din istoriografia turcă ar fi căzut 30.000 – 40.000 de turci, toată artileria grea, 60 de tunuri de baterie, 400 de căruțe, 156 de drapele, numai steagul cel verde al lui Mahomed a fost salvat¹³. Această înfrângere a fost pentru turci

⁴ Ibidem, p. 4 – 5.

⁵ Ibidem, p. 17.

⁶ Jean Berenger, *op.cit.*, p. 301.

⁷ *Ist.Rom.*, VI, p. 9.

⁸ Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial (1716-1778)*, Ed. de Vest, Timișoara, 1997, p. 13.

⁹ Vasile V. Muntean, *Contribuții la Istoria Banatului*, Timișoara, 1990, p. 135 - 137.

¹⁰ E. Hurmuzaki, *Documente*, XVI, p. 391 - 397.

¹¹ *Ist.Rom.*, VI, p. 9 - 10.

¹² Jean Berenger, *op.cit.*, p. 301.

¹³ E. Hurmuzaki, *op.cit.*, p. 391 - 397.

replica celei de la Kahlenberg. Supraviețuitorii turci se vor regrupa în cetatea Belgradului¹⁴.

Profitând de dezorganizarea, ce a cuprins armata otomană, Eugeniu de Savoia a preluat complet inițiativa strategică hotărând să atace Timișoara. La sfârșitul lunii septembrie 1716, trupele de sub comanda prințului Eugeniu au încercuit cetatea Timișoarei, începând un asediu susținut, al cărui prim rezultat important a fost cucerirea suburbiei Palanca Mare (cartierul Fabric de astăzi) la 1 octombrie 1716.

Lipsită de orice perspectivă de a obține vreun ajutor din afară și copleșită de intensitatea bombardamentului dezlănțuit de artileria imperială asupra unor fortificații aflate într-o stare mai precară ca oricând, garnizoana otomană s-a văzut nevoită să accepte, la 12 octombrie 1716, condițiile onorabile de capitulare care îi fuseseră oferite. Drept urmare victoriosul prinț a preluat, la 13 octombrie 1716, cetatea Timișoarei de la Mehmed pașa, ultimul ei comandant și în același timp beilerbei al eialetului timișan. La 18 octombrie 1716 prințul Eugeniu de Savoia și-a făcut intrarea solemnă în cetatea Timișoarei, pe care a luat-o în stăpânire în numele împăratului Carol al VI-lea de Habsburg.

Continuarea operațiunilor militare împotriva garnizoanelor otomane care se mai mențineau în unele fortificații bănățene a fost încredințată de generalisimul imperial unui prieten și colaborator apropiat, generalul de cavalerie, conte Claude Florimond Mercy d'Argenteau. Datorită anotimpului, trupele de sub comanda generalului Mercy au mai putut desfășura operațiuni doar până spre sfârșitul lunii noiembrie 1716, rezultatul acestora fiind însă capitularea garnizoanelor otomane din fortificațiile de la Panciova și Palanca Nouă, aflate pe linia Dunării bănățene și făcând parte din sistemul de apărare al Belgradului otoman¹⁵.

Campania din 1716 a constituit un triumf personal al prințului Eugeniu de Savoia, al cărui obiectiv rămânea totuși recucerirea Belgradului. Într-adevăr el era un prea bun strateg ca să nu înțeleagă importanța vitală a acestui oraș de garnizoană pentru securitatea monarhiei în ceea ce privește Balcanii. Din acest motiv, Eugeniu a solicitat sacrificii financiare grele din partea țărilor ereditare, care de abia își reveniseră de pe urma războiului de succesiune al Spaniei și a epidemiei de ciumă. Impozitul turcesc a fost reintrodus, o dată cu taxa specială asupra clerului și cu o contribuție specială asupra evreilor, în timp ce arsenalul Vienei dezvolta marina Dunării (galere și fregate), pentru a se putea opune caiacelor turcești și pentru a împiedica aprovizionarea garnizoanei pe cale fluvială.

Asediul a început la 15 iunie 1717 înainte de sosirea unei noi armate otomane conduse de noul vizir Halil pașa. Belgradul era apărat de 30.000 de combatanți turci, ce vor ține piept armatei austriece până la venirea noii oști otomane care ar fi prins că în clește armata prințului.

Eugeniu de Savoia lăsând în fața Belgradului doar o perdea de trupe, va ataca cu 60.000 de oameni armata marelui vizir care înfrântă va fugii până la Niș. Descurajată garnizoana Belgradului va capitula în august 1717, 60.000 de otomani

¹⁴ Jean Berenger, *op.cit.*, p. 301.

¹⁵ Costin Feneșan, *op.cit.*, p. 14.

părăsind atunci orașul¹⁶. Urmarea directă a victoriei imperiale de la Belgrad a fost capitularea, în vara târzie a aceluiași an 1717, a garnizoanei otomane de la Orșova¹⁷. Victoria de la Belgrad constituie apogeul carierei lui Eugeniu de Savoia, a cărei glorie a fost imortalizată de un cântec soldățesc: „Das Prinz Eugen Lied”. Prințul a fost atunci considerat drept cel mai bun general european, deoarece, prin spiritul său de decizie, transformase o înfrângere probabilă într-un succes răsunător¹⁸.

După doi ani în timpul cărora a suferit numai pierderi și insuccese, Imperiul Otoman a fost constrâns să accepte încheierea păcii cu Casa de Austria prin mediația puterilor maritime Anglia și Olanda. Tratatul de la Passarowitz (astăzi Požarevać)¹⁹ n-a făcut decât să confirme, de „iure”, o situație existentă deja „de facto” și anume stăpânirea Casei de Habsburg asupra întregului Banat istoric (cu hotarele delimitate la nord, de cursul Mureșului, la vest, de cel al Tisei, la sud, de Dunăre, iar la est, de vechile hotare de pe culmile montane, spre Ardeal și Țara Românească)²⁰, precum și asupra Belgradului cu cea mai mare parte a Serbiei. În schimb Poarta recăpăta Morena din partea Veneției, cedată în 1699 și recucerită acum de oștile sultanului²¹.

Imperiul Otoman mai pierdea și Oltenia²², noua graniță austro-turcă fiind stabilită pe linia de contact existentă atunci între efectivele militare ale celor două tabere²³. În ceea ce privește Oltenia, perioada în care s-a aflat sub stăpânirea austriacă (până în 1739) a fost marcată de o serie de reforme administrative, economice și chiar culturale care, în perspectiva timpului, pot fi considerate ca un progres²⁴.

Românii au sprijinit după posibilități efortul general de a-i înfrânge și izgoni pe turci, 23 de sate românești au contribuit la biruința finală prin ostașii lor.

O confirmare a acestor acțiuni o găsim în diploma din 21 decembrie 1781, prin care Iosif al II-lea oferea Timișoarei privilegiul de oraș liber²⁵.

Dacă din punct de vedere al relațiilor de drept internaționale statutul Banatului fusese stabilit fără echivoc, în schimb statutul său de drept în cadrul monarhiei habsburgice a continuat, pe toată durata administrației imperiale directe, să constituie un măr al discordiei între autoritățile centrale ale imperiului (Camera Aulică și Consiliul Aulic de Război) și stările privilegiate ale Ungariei, care pretindeau o „restitutio in integrum”, adică revenirea Banatului la regimul comitatens dinaintea de 1552 și includerea comitatelor bănățene în componența Ungariei. Astfel, chiar înainte de izbucnirea războiului austro-turc din 1716 – 1718, Dieta Ungariei, întrunită la Pojon (Bratislava), în anul 1715, a cerut

¹⁶ Jean Berenger, *op.cit.*, p. 301.

¹⁷ Costin Feneșan, *op.cit.*, p. 14.

¹⁸ Jean Berenger, *op.cit.*, p. 304.

¹⁹ *Ist.Rom.*, VI, p. 9 - 10.

²⁰ Costin Feneșan, *op.cit.*, p. 14 - 15.

²¹ Jean Berenger, *op.cit.*, p. 301.

²² *Ist.Rom.*, VI, p. 10.

²³ *Ibidem*, p. 44.

²⁴ Alexandru Popescu, *Relații româno - austriece*, Institutul European, Iași, 1998, p. 12.

²⁵ Vasile V Muntean, *op.cit.*, p. 135 - 137.

împăratului Carol al VI-lea, prin articolul 92 a hotărârilor sale, ca, în calitate sa de rege al Ungariei, să consimtă, reîncorporarea comitatelor Arad, Cenad, Torontal și Severin la Ungaria, ca unele ce aparținuseră din vechime Coroanei Sfântului Ștefan.

După ce Banatul a fost ocupat de trupele imperiale, problema statutului de drept în cadrul monarhiei a devenit de actualitate stringentă. Adversarul cel mai acerb al încorporării s-a dovedit a fi prințul Eugeniu de Savoia, căruia importanța politică, militară și economică a Banatului pentru politica de centralizare a monarhiei era cât se poate de limpede. De aceea, încă înainte de a-și face intrarea victorioasă în cetatea Timișoarei, prințul a adresat Consiliului Aulic de Război, la 18 octombrie 1716, un memoriu în care pleda ca Banatul „să fie organizat cât se poate mai aducător de folos pentru împărat”. Câteva zile mai târziu, la 21 octombrie 1716, prințul Eugeniu s-a adresat direct împăratului Carol al VI-lea, pronunțându-se ca Banatul să fie organizat și guvernat în așa fel, încât să aducă „folos în aceeași măsură casei imperiale cât și să fie spre binele celor guvernați”.

Împăratul a socotit - în conferința ministerială secretă din 25 iulie 1718 – drept neavenită și neîntemeiată cererea de încorporare a Banatului, ordonând Consiliului Aulic de Război să trateze pretențiile Cancelariei Ungare în mod „dilatoriu”. În 1719, Carol al VI-lea a aprobat un memoriu al Camerei Aulice prin care statutul de drept al Banatului în cadrul monarhiei habsburgice era cât se poate de bine definit ca un „absolutum, inalienabile dominium vel peailium regni”. În consecință Banatul a dobândit statutul unui domeniu al coroanei și Camerei imperiale, administrat nemijlocit de forurile aulice de la Viena prin intermediul administrației imperiale provinciale. Decizia era argumentată atât din punct de vedere politic, militar cât și economic²⁶.

Odată intrat sub stăpânirea habsburgică, Banatul primește o organizare aparte. Datorită situației lui la marginea zonei de conflict militar, este introdus mai întâi sub administrație militară ca mai apoi, din 1751, să treacă sub autoritate civilă. Guvernatorii erau numiți de împărat din ne localnici, care depindeau de Consiliul Aulic de Război și de Comisia Neoaquistică, aceasta din urmă înființată în 1718 pentru administrarea teritoriilor obținute de la Poartă prin victoriile de după 1683 (Banatul, Oltenia, Serbia, Slavonia).

Primul guvernator militar și civil al Banatului a fost generalul de cavalerie conte, Claude Florimond Mercy d'Argenteau, francez de origine, pe care generalisimul Eugeniu l-a lăsat în fruntea provinciei cucerită doar parțial, în octombrie 1716. Guvernatorii militari și civili care au administrat sub această formă Banatul sunt: Cl.Fl. Mercy (1716 - 1734), J.A. Hamilton (1734 - 1738), W.R. Neipperg (1738 - 1739), A.J.H. Succow (1739 - 1740), Fr.A.L. Engelshofen (1740 - 1751). Guvernatorul era ajutat de doi consilieri civili și doi militari – unul dintre aceștia din urmă fiind comandantul cetății Timișoara. Curtea de la Viena a organizat Banatul în 13 districte, ce vor deveni mai apoi 11²⁷: Timișoara, Ciacova, Cenad, Lipova, Panciova, Palanca Nouă, Caransebeș, Lugoj, Orșova, etc.

²⁶ Costin Feneșan, *op.cit.*, p. 14 - 19.

²⁷ *Ist.Rom.*, VI, p. 531 - 532.

În 1734, în cele 11 districte ale Banatului au fost înregistrate 12 orașe și târguri precum și 677 sate²⁸. În fruntea districtului se găsea un administrator (Verwalter), ajutat de un subadministrator (Unterverwalter). Administrația satului era reprezentată de cneji și obercneji, iar în satele de coloniști germani de așa numitul Schulze. Odată cu introducerea administrației civile, în 1751, în frunte fiind așa numiții „presedinți”, subordonați Camerei Aulice Vieneze. Administrația militară trece acum în competența generalului comandant al Comandamentului militar general al Banatului.

Din acest moment Banatul este organizat de Viena ca o mare exploatare economică, organizare menținută până în 1778 când Banatul va fi încorporat Ungariei²⁹. Astfel de la pacea de la Karlowitz (1690) și până la cea de la Passarowitz (1718) în centrul și sud - estul Europei au avut loc schimbări geopolitice și militare semnificative, cu puternice implicații asupra istoriei poporului român, a cărui teritoriu a devenit un accentuat obiect de dispută între cele trei mari imperii vecine: Rusia, Poarta și Imperiul Habsburgic. Chiar dacă după pacea de la Belgrad (septembrie 1739) Austria a trebuit să restituie Porții provinciile de la sud de Sava și Dunăre, precum și Oltenia, va înstăpâni în continuare Banatul care intrase deja în componența imperiului³⁰, rezervându-i-se rolul de centru de putere în zonă.

O mărturie de epocă (1734) este cât se poate de elocventă în acest sens: Banatul Timișoarei e nu numai zidul împotriva dușmanului ereditar (Poarta), ci și frâul prin care sunt ținute la respect celelalte țări precum Transilvania și Ungaria³¹.

Bibliografie :

1. Berenger, Jean, *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273 - 1918*, Ed. Teora, București, 2000.
2. Feneșan, Costin, *Administrație și Fiscalitate în Banatul imperial 1716 - 1778*, Ed. de Vest, Timișoara, 1997.
3. Hurmuzaki, Eudoxiu, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. XVI, București, 1876 - 1942.
4. Muntean, V Vasile, *Contribuții la Istoria Banatului*, Timișoara, 1990.
5. Popescu, Alexandru, *Relațiile româno-austriece (1285-1997)*, Ed. Institutul European, Iași, 1998.
6. *Istoria Românilor*, (coor. Cernovodeanu Paul, Edroiu Nicolae, Bălan Constantin), vol. VI, Ed. Enciclopedică, București, 2002.

²⁸ Costin Feneșan, *op.cit.*, p. 54 - 55.

²⁹ *Ist.Rom.*, VI , p. 532.

³⁰ *Ibidem*, p. 45.

³¹ Costin Feneșan, *op.cit.*, p. 19 - 20.